

Bányász kisplasztikáink egy csoportja

SZEMÁN ATTILA

Múzeumi gyűjteményeinkben sok, közelebről meg nem határozott bányászszobor található. Ezek között több is akad, amelyet nem magyar bányászruhában ábrázoltak. Ilyen a *Bányászat-történeti Közlemények* 2019. évi 1-2. számának címlapján szereplő, s jelen tanulmányunkban bemutatásra kerülő csilléroló, pontosabban csillére támaszkodó öntöttvas figura is, ami megtalálható mind a *Soproni Múzeum Központi Bányászati Múzeum (KBM)*,¹ mind a rudabányai *Bányászat-történeti Múzeum* gyűjteményében.

A szobor (1. kép) valójában három elemből áll: a csilléből, a rá támaszkodó csillés figurájából és a profilált szélű talapzatból, melyhez ezt a két elemet a megfelelő helyzetben stiftekkel rögzítették.

Vizsgáljuk meg először a csillét (2. kép). Nagyobb formátumú, immár angol sínen, négy egyforma nyomkarimás keréken mozgó típus. Az alváz fa gerendájának két oldalára rögzített kerekekről van szó. Ezek az ábrázoláson már 4 db íves küllővel rendelkező vaskerekek, melyek így a csilleszekrény alatt, és nem annak két oldalán helyezkednek el. Viszont a küllők csak jelöltek a tömören öntött kerék felszínén. A csilleszekrény fából készült, vasalatokkal erősítve. Az elején a csille kiürítését megkönnyítő, lappantyús „homlokajtó” látható, melyet egy retesszel lehetett rögzíteni. Ez a homlokajtó csak az előoldal alsó részére terjed ki. A szobrocskának akad olyan változata is, bár ez ritkább, melyen nem csak jelöltek a négy íves küllőt a telire öntött kerekeken, hanem azok 6 db

---

¹ KBM. Ltsz.: 1969.493.1. M: 12 cm. H: 12,5 cm.

egyenes küllővel ellátottak és ténylegesen áttörtek (3. kép).² Ezen a példányon az is megfigyelhető, hogy a tengelyvégek hosszabbak, és a csille fordított helyzetben van, azaz nem a homlokajtós rész néz előre.

A csillést külön is érdemes megfigyelni, annál is inkább, mert a KBM gyűjteményében található egy külön talapzatra rögzített példány is (4. kép).³ Ez mindenképpen érdekes darab, mert a figura formáját olyan ügyesen alakították ki, hogy ha kevésbé előre dőlő helyzetben rögzítik, akkor a csillére támaszkodó két kéz karba tett, pihenő formát eredményez! Erre a kettősségre már alighanem a modellőr is tudatosan figyelt.

A csillés még farbörös régi viseletben látható, amit a 19. század második felében már csak az ércbányászok használtak. A bányász ruházatának hazánkban gyakran vannak német eredetű darabjai, de ezek meglehetősen eltértek a valódi németországi viselettől, többféle okból. Így a bányászfigura bányainge nálunk kevés kivétellel inkább az ünnepi viselet között fordult elő, munkaruhaként kevésbé. A csillés fején levő kis karimájú, kinyomott tetejű, kissé a keménykalaphoz hasonló kalap látható, amit nálunk egyáltalán nem viseltek sem munka-, sem díszruhához. *Magyarországon* ugyanis elsősorban a klasszikus, hengeres vagy kissé kúpos, zöld vagy fekete posztóból készült bányászsüveget használták. Viszonylag gyakori volt még az ún. tótkalap, ami lapos vagy benyomott tetejű és egyenes karimájú.⁴

Emellett a csillés nyakában lógó bányászlámpa, az ún. „*Freiberger Blende*” egyáltalán nem volt *Magyarországon* használatos. Ez elől nyitott fadobozból állt, melyet hátul fogantyúval és nyakba akasztáshoz zsinórral láttak el (5. kép). Elöl fentről becsúszatható üveges lappal lehetett befedni, ami az erős léghuzat elleni védelmet szolgálta. Belülről fényes sárgaréz lemezzel is bevonták, hogy

---

² A változat fényképe az interneten szerepel: <https://galeriasavaria.hu/termekek/reszletek/femmunka/2822357/Antik-100db-vas-kisplasztika-ontottvas-gyujtemeny-szobor-hamutarto-gyertyararto-kalamaris-kalyha/>.

³ KBM. Ltsz.: 1969.454.1. M talapzattal: 14,5 cm. Átm. talp: 5 cm.

⁴ Bikkessy Heimbucher József: *A Magyar és Horváth Országi legnevezetesebb Nemzeti Öltözetek Gyűjteménye*. Wien, 1820.

vetítse a fényt. Az aljára kis, dugószerű facöveket rögzítettek, amelyre csőszerű alsó részével apró, sárgarézből készült olajmécset lehetett ráhúzni. Ez volt a fészkeben ülő kakukkhöz hasonló ún. kakukk-lámpa (Kuckuckenlampe). A mécset – mely nyilvánvalóan csakis nyítlángúnak nevezhető – a dobozból ki is lehetett venni, és a vājvég valamely kiálló darabjához ragasztani némi faggyúval. Így többirányú fényt is adhatott. Mint a neve is mutatja, a szászországi, freiberger német ércbányászok használták előszere-ttel. Csakúgy, mint a figura övének első részére akasztott bőrtás-kát, az ún. *Tscherpertasche*-t,⁵ amiben a bányász a robbantózsínórt, a faggyút vagy egyéb kellékeit vitte magával, s melynek oldalában viselte a *Tscherpert*, azaz a kését, esetleg kettőt is. Ez az univerzális munkaeszköz az evéstől a szerelvényjavításon át a robbantózsínó elvágásáig vagy a fa biztosítás kipróbálásáig mindenre használható volt. Nálunk ezt a táskát nem viselték, s a neve is ismeretlen a magyar bányásznyelvben. Végül szólni kell a ruhát kiegészítő pantallóról, amit a – feltehetően rövidszárú – csizma fölé húztak. Ezt a ruhadarabot a 19. század második felében kezdik csak használni nálunk, de az egyszerűbb néprétegeknél valószínűbb még a magyar nadrág (harisnya) viselete.

Ezeket a felszereléseket mind láthatjuk a csillésen, tehát egyértelműen kijelenthetjük, hogy németországi, közelebről szász bányászt ábrázol. A szász bányászat legihletettebb művészi megjelenítője pedig a 19. század második felében *Eduard Heuchler* (1801-1879) volt. Eredetileg bányászati akadémiát végzett, művészettörténész, költő, tanár, de legfőképpen művész volt. *Freibergben* élt, a bányászati főiskolán a rajz és az építészet tanára volt, s egész életében szívesen foglalkozott bányászati témákkal. Így rengeteg litográfiában (könyvatos metszetben) örökítette meg a freiberger bányászok és kohászok életét, munkáját és magánéletét egyaránt. Bányász tárgyú litográfiáinak több gyűjteményét jelen-

---

⁵ A 17. században már a szász uralkodó, *II. János György* bányász díszruhája is tartalmazza ezeket a viseleti darabokat, (*Der Bergbau in der Kunst*. Szerk. Winkelmann, Heinrich. Essen, 1958. 89. kép, 165.), s utána folyamatosan megtaláljuk a szász bányászviseletben, így *Heuchler* litográfiáin is, pl. a 6., 8., 9. képeken.

tette meg.⁶ Ezek között főleg „*Die Bergknappen in ihren Berufs- und Familienleben*” címűben találjuk meg bányászunk csilléjének ábrázolását is. Igaz, a *Heuchlernél* látható csillék még 8 db egyenes küllővel ellátott nyomkarimás darabok (6. kép), és így talán valamivel régebbi típusúak az íves küllőknél.⁷ Viszont vassíneken futók, kerekeik általában az alvázgerenda két oldalára lettek rögzítve. Igaz, hogy a kerekek tengelyen maradását a litográfiákon mindig a csillék oldalán levő vasalatok biztosították, de ennek megjelenítése az öntvényeken nehezen megvalósítható lett volna. Az egyik litográfián látható a csille üritése is az ún. homlokajtón (7. kép). Igaz, hogy itt az ajtó a felső peremtől nyílik. A bányászok öltözete, felszerelése teljesen megfelel a szobron láthatónak. Sőt, a csillére támaszkodó bányász tipikus alakját is megfigyelhetjük egy helyen (8. kép)!

Ehhez a műtárgy-csoporthoz tartozik az a *Pusztai László* által közölt szobor (9. kép)⁸ is, melyet régebben már ismertettem:⁹ egy vasból öntött magyar csillét és a rátámaszkodó, pipázó bányászt bemutató darab. A csille két oldalán szereplő felirat: „*Emlékül / Resicza bánya*” fennen hirdeti, hogy *Resicabányán*, azaz *Magyarországon* készült az öntöttvas-szobrocska.¹⁰ *Pusztai László* ennek a korát az 1860 és 1870 közötti évtizedre teszi. A szobor azonban a rajta szereplő, ténylegesen magyar csillének nevezhető szállítóeszköz ellenére ugyancsak a *Heuchler-féle* litográfiák köréhez

---

⁶ *Album für Freunde des Bergbaus*. Freiberg, 1851-1852, „*Die Bergknappen in ihren Berufs- und Familienleben*”. Dresden, 1857-1859, *Des Bergmanns Lebenslauf*. Freiberg, 1867.

⁷ Ez utóbbi görbe típusokat a könnyítés miatt vezették be, bár nem váltak általánossá a későbbiekben sem.

⁸ *Pusztai László: Magyar öntöttvasművesség*. Budapest, 1978, p. 96. Újabb, javított kiadása: Budapest, 1998, p. 74.

⁹ Szemán Attila: Egy resiczai kispasztika történetéhez. = *BKL Kohászat*, 137. (2004), 3. sz., p. 19-22.

¹⁰ *Pusztai* méreteket nem közölt, de nagyságrendileg a másik csillére támaszkodó szobrocskához hasonló lehet. Sajnos a tényleges tárgyat nem ismerjük, csak a fényképet, és hogy egy brüsszeli magángyűjteményben volt 1978-ban.

kapcsolható. A bányász felszerelése ugyanis teljesen megegyezik az imént leírtakkal.¹¹

A csillére támaszkodó, vagy inkább a csillén ülő¹² bányász figurája egy az egyben Heuchler egyik kiadványsorozatának, a „*Die Bergknappen in ihren Berufs- und Familienleben*”-nek a címkéjét valósította meg szoborban (10. kép). Ez, mint már említettük, valóban „magyar” csille (ungarischer Hund), mégsem egyezik meg pontosan a *Magyarországon* használt alaptípussal. A „klasszikus” magyar csille a 17-18. század fordulóján a magyarországi ércbányászatban kialakult csilletípus (11. kép).¹³ Ez a nála korábban, illetve vele párhuzamosan is használt „német csille” megjelölésű csilletípustól elsősorban a futóművében különbözött. Nem volt „vezetőszege”, ami viszont a német csille fontos tartozéka. A fenékgerenda elejéről a kerekek közé lenyúló vasrudacskáról van szó, mely súrlódáscsökkentő, forgó vashüvellyel volt felszerelve. Ez arra szolgált, hogy a csillepálya két pallója között elhelyezkedő vágatba illeszkedve a csille pályán tartását segítse. A magyar csille pályájához ennek következtében nem volt szükség erre az egyébként nehezen tisztántartható vájatra. Másrészt a magyar csille kerekei nem két egyforma kerékpárból álltak, hanem egy nagyobból és egy kisebből. Átmérőjük 2:1 arányú volt. Ezek a kerékpárok emellett nem a fenékgerenda két végén helyezkedtek el, hanem a nagyobb méretűek a csille súlypontjába, azaz nagyjából a közepére, míg a kicsik a fenékgerenda elejére kerültek. Így négy kerekére helyezve a csilleszekrény ferde állásba került, ami a jó kiegyensúlyozás miatt lehetővé tette, hogy aránylag csekély erővel két kerekre emelhetővé vált a csille, és így tolhatták. Ez a kisebb súrlódás és a jóval kedvezőbb fordulékonyosság miatt sokkal gyorsabb szállítást tett lehetővé.

---

¹¹ *Pusztai* ruházatra vonatkozó leírása, mint pörge kalap, mellény, feszes nadrág, nem állja meg a helyét.

¹² Saját írásaimban csillére támaszkodó bányásznak neveztem, s most revideálok megnevezésemet, hiszen a figura ténylegesen ül a csillén.

¹³ Lásd részletesebben a problematikát: Szemán Attila: *Szintes szállítás a magyarországi ércbányászatban a kezdetektől a 19. század derekáig*. Rudabánya, 2003. (Érc és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 27.)

Hogyan került a freibergeri bányászéletet bemutató ábrázolásra „magyar” csille? A válasz egyszerű: a „magyar” csille használatát a német területeken is átvették, sőt, a „magyar” jelzöt is a német bányászoknak köszönhetjük. *Freibergből*, a híres szászországi bányászati központból és az ott működő bányászati akadémiáról többen is tettek tanulmányutakat *Selmezbányára*, mely a 18-19. században szintén a leghíresebb európai bányahelyek közé tartozott. A freibergeri *Wilhelm Becker* a 19. század első éveiben utazott *Selmezbányára*, hogy az itteni bányák működését tanulmányozza. *Delius* leírását saját tapasztalataival egészítette ki, s látta, hogy a *Freibergben* használatos csillékhez viszonyítva a *Magyarországon* alkalmazott csillék sokkal előnyösebbek a bányaszállításban, ezért átvételüket német területen is szorgalmazta munkájában.¹⁴ A németeknél azonban a magyar csille idővel kissé átalakult. Mérete megnőtt, amit az ábrázolásokon látható csilletoló munkások és a csillék egymáshoz viszonyított aránya is jól mutat. Jóval, az eredeti csilleméretet tekintve kb. 10-15 cm-rel magasabbak és nagyobbak, szekrényük már nem feltétlenül szűkül felfelé, hátul jobbkezes fogantyújuk helyett vagy mellett egy vasból készített, széltől szélig terjedő fogórúd is található. A magasságbeli különiségre egyértelműen utal a munkás elhelyezkedése, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy akkor átlagosan jóval alacsonyabbak voltak az emberek. A nálunk használt „klasszikus” magyar csillére, de még a századfordulás modernebb kiadásra sem lehetett ilyen módon ráülni, minthogy annak a pereme jóval alacsonyabban állt. Valószínűleg a méretek növekedésével függ össze, hogy a csillék egy részén megjelenik a homlokajtó, ami az elülső szekrényoldal felnyitható kivitelét jelentette. A vasalaton két hurkot alakítottak ki, s ezek a két oldallal felső sarkaiban elhelyezett csapokhoz illeszkedtek. A csapóajtó kinyílását függőleges elhelyezésű, lefelé irányuló nyelvű retesz gátolta meg, amelynek a felhúzása bármikor lehetővé tette a homlok kinyitását, és ezzel a csille kiürítése könnyebbé vált. Elég volt megbillenteni csak a csilleszekrényt – amit a hátulsó nagyobb kerékpár is segített –, s a rakomány ki-

---

¹⁴ Becker, Wilhelm Gottlob Ernst: *Journal einer bergmännischen Reise durch Ungarn und Siebenbürgen*. 2. rész. Freyberg, 1816, p. 192-193.

csúszott belőle. Persze a homlokajtó nem vált általánossá. A németeknél használatos magyar csillék már leginkább öntöttvas kerekkel készültek, melyeket többnyire csak csapszegekkel rögzítettek a lecsúszás ellen (12. kép). A nagyobb és kisebb kerek átmérőjének aránya ezeken a csilléken gyakran már $4/4 : 3/4$, azaz eltér a klasszikus magyar csillék $2:1$ méretezésétől. A nálunk szokásos, oldalt rögzített vasalattal történő biztosítást mellőzték, bár esetenként előfordult egy-egy, a fenékről induló vaspánt, amely ezt a vasalatot helyettesítette. A csilléket általánosan a csille teljes szélességét elfoglaló fogantyúval látták el, amely készülhetett fából és vasból egyaránt.

Az imént leírt, német területeken használt „magyar” csillét azonban soha nem használták hazánkban. Nálunk az eredeti, klasszikusnak is nevezhető magyar csilletípus volt alkalmazásban, még a 19. század második felében is. Visszatérve *Heuchler*hez, megállapíthatjuk, hogy ő már a magyar csille német változatát ábrázolta hivatkozott metszetén. Kevésbé ismert tény azonban, hogy a rajzok és metszetek mellett több plasztikát is kapcsolnak hozzá. *Emil Treptow* freibergi professzor bányatanában az ő munkájaként közli a „*Pipázó csillés*” című szobrának (13. kép)¹⁵ és a „*Vájár a feltárásban*”, valamint a „*Szénbányászok a vájvégen*” című két domborművének a fényképét.¹⁶ A fényképeken szereplő tárgyak *Heuchler* munkáiként való megjelölése, amit korábbi munkámban magam is elfogadtam,¹⁷ nem teljesen helyes. Az ugyanis egyértelmű, hogy maga *Heuchler* nem készíthette, hiszen ő csak kétdimenziós művészi ábrázolásokkal foglalkozott. Így a rajzai alapján készített érmeknek¹⁸ is csak a tervezője, de nem a modellője volt. Bár a modellőr személyét nem ismerjük, az azonban bi-

---

¹⁵ Treptow, Emil: *Bergbau einschliesslich Steinbruchbetrieb und Edelsteingewinnung*. Leipzig, 1900. Fördermann mit ungarischem Hund. Statuette von E. Heuchler. 146. sz., p. 108.

¹⁶ Treptow, Emil i. m., Hauer im Abbau, 126. sz., p. 95. 12. Treptow, Emil i. m., Kohlenhauer vor Ort, 127. sz., p. 95.

¹⁷ Szemán, 2004. 22.

¹⁸ Arnold, Paul – Quellmalz, Werner: *Sächsisch-thüringische Bergbaugespräge*. Leipzig, 1978. p. 134-135.

zonyos, hogy a szobrocška *Heuchler* közölt nyomata alapján készült. Az sajnos nem derül ki a képekhez tartozó rövid feliratról, hogy milyen méretűek, és melyiket milyen anyagból öntötték, de nagy valószínűséggel szintén öntöttvas-, esetleg bronzanyagúak lehettek. Elég egy pillantás, hogy lássuk, a „*Pipázó csillés*” a met-szettel azonos formájú, azaz német típusú magyar csillét ábrázol, s egyben a resicabányai szobrocskával is szoros hasonlóságot mutat. A fényképen (13. kép) látszik, hogy a két oldalsó lapot esetenként a két vasalat között egy-egy vasrúddal is összekötötték, ami a nem púpozva megrakott csille esetében felső rögzítésül szolgálhatott. Ennek a két betehető vasrúdnak a helyét a resicabányai öntvényen (9. kép) is megfigyelhetjük. Ilyet a hazai csilléinken nem használtak; ez a német csillék nagyobb méretével függhet össze. A két szobor csilléjén még a vasalatok is megegyezően helyezkednek el. A csillére támaszkodó alak szintén pipázik, és testtartása is azonos. Az egybeesés olyan fokú, hogy a resicabányai darabbal alighanem méretben is azonosak, bár sajnos egyik közlésénél sem adtak meg méreteket. Feltételezhetjük tehát, hogy a 19. század közepén *Heuchler* litográfiája alapján készült szobrocskáról vették le a resicabányai öntvény formáját. Ez megmagyaráz minden furcsaságot, és korban is megfelel a sorrendiség. Persze a gondos formakészítés mellett is keletkeztek kisebb különbségek. A csille kerkeinek küllőszerű áttörései, melyek tulajdonképpen könnyítésnek nevezhetők, már nem jelennek meg, a kerékek tömörek. A talpazat több falccal készült, többszörösen profilált, ami végül is igényesebb külsőt ad a szobornak. Ez a kiegészítés azonban könnyen és viszonylag kevés munkával megvalósítható volt.

A pipa, melyet a bányászfigura szív, rövidszárú, de nem a *Magyarországon* általános formát mutatja, hanem a németes, visszahajló típust. Ez a pipaforma azonban egy időre, éppen a 19. században, megjelenik nálunk is. Bár jellemzővé soha nem vált, különösen a bányavárosok környékén tarkította a pipaválasztékot, ahol a lakosságban, s főképp az akadémiai hallgatók között a német nemzetiségűek is jócskán megtalálhatók voltak.

A szobrocskákat bizonyára *Heuchler* litográfiáinak hatására, s ezért azoknál később készítették. Modellőrjük biztosan egy másik

személy lehetett. A *Treptow* által közölt fénykép csakis egy ténylegesen létező szobrocskáról készülhetett, melyen azonban még nem látható a resicabányai felirat. Érdekes különbségek találhatók viszont a két szobrocška közt. Az eredeti talapzata sima, profilálatlan, míg a resicai gyártmányé profilált, és megtalálhatók rajta azok az angol sínek, azaz vassínek, melyek a másik csille talapzatán is láthatók, sőt, a két talapzat teljesen megegyező. Csakhogy a magyar csille számára nem volt szükség fémsínekre, hiszen egyszerű fapallóból készített pályán futott, míg a másik, nagyobb csille a vassínen gördült. Tehát megállapítható, hogy mindkét csillének azonos a talapzata, amiből következtethető, hogy azok egy helyen, azaz *Resicabányán* készültek! A nagyobb csillét toló bányász szobra három öntvényből később került kialakításra, ami jól látható az esetenkénti pontatlan összeállításból. Vagyis a csillés alkarja csak részben, vagy éppen nem is érintkezik a csille peremével, továbbá a csille egyértelműen fordítva, hibásan lett összeszerelve, hiszen a homlokajtnak mindig elől kellett lennie. *Resicabányán* legalább két változatban készült a különböző kerekek alapján, de nem tudjuk, volt-e eredeti német öntvény is, vagy ezeket eleve itt modellírozták, ugyancsak *Heuchler* litográfiáinak felhasználásával? Mindkét lehetőség fennáll. A csillés szobrocskáját, habár létezik a külön talapzatra állított – egyébként elég durva öntésű – változata is, eredetileg a csilléhez öntötték. Ez jól látható abból is, hogy a két alkar alsó részén egy kis körömmel kapcsolódik, esetenként csak kapcsolódna a csille pereméhez (14. kép). A magányosan álló figuráról ezt a nyúlványt természetesen eltávolították. A hátsó csillekerék könnyítései sem láthatók, bár az eredeti szobron azokat ténylegesen áttörten ábrázolták.

Heuchler magyar csillés litográfiája 1857-1859-ben jelent meg. Ennek felhasználásával a szobor bizonyára csak később, és eddig ismeretlen modellőr által készülhetett. A szászországi szobor modellként történő felhasználásával, és ennek felirattal történő továbbfejlesztésével a resicabányai magyar csillés szobor csak ezt követően készülhetett. A sínen futó csille az egyenes-küllős kerekekkel későbbi típus, de az íves-küllős öntöttvas kerekek csak a 19. század legvégén, vagy a 19-20. fordulóján válhattak gyakorib-

bá; mintázásukra pedig csak használatba kerülésük után kerülhetett sor. Minthogy azonban a resicabányai magyar csillés szobrot is a nagyobb csille vassínes talapzatára szerelték, az sem lehet korábbi. Mindent egybevetve, a resicabányai szobrocskák korát *Pusztai László* datálásánál későbbre, a 20. század elejére tehetjük.

Az hogy, a magyar csillére támaszkodó, vagy rajta ülő bányász szobrocskáját egy német kisplasztika felhasználásával, annak formalevételeivel készítették, ténykérdés. Ma ezt az eljárást valószínűleg lopásnak minősítenék, de ebben a tekintetben az a kor egyáltalán nem volt olyan szigorú, mint mai világunk. A már meglévő műtárgy lemásolására – természetesen új öntőforma készítésével – más példa is akad a resicai vasöntőde munkái között. Ilyen az a gotizáló stílusú öntöttvas dísztányér, melyet *Pusztai László* is közöl.¹⁹ Szerinte a *Berlini Királyi Vasöntödében* 1830 körül készített darab felhasználásával öntötték,²⁰ természetesen új öntőformával. Korabeli öntődéink esetében máshol is elfordultak hasonló mintalevételek.

A tanulmányunkban bemutatott csillés szobrocskák a korabeli európai vasöntészet nem könnyen kivitelezhető, szép, sőt talán a legszebb kisplasztikái közé tartoznak. Természetesen a későbbiekben, a minta kilétének tisztázása után is méltán lehetünk büszkéek rájuk, mint a resicabányai vasgyár remekeire, melyek tovább népszerűsítették *Eduard Heuchler* művészetét.

További érdemük, hogy egyértelműen bizonyítják hajdani bányászaink hivatástudatát és szakmaszeretetét. Ezek a darabok ugyanis mindenképpen magyarországi használatban kellett, hogy legyenek, hiszen másnak aligha lett volna oka a szóban forgó dísz tárgyakat a hazai műtárgypiacra juttatni, ahonnan azután az 1950-es 60-as években közgyűjteményeinkbe is bekerültek. Biztosak lehetünk benne, hogy az *Osztrák-Magyar Monarchia* idején működő magyar bányamérnökök tisztában voltak ezen figurák ruházatának eltérőségével. Csakis a határokon átívelő bányászszakma szeretete, megbecsülése „helyezte” bányamérnökeink irodáiba, íróasz-

---

¹⁹ Pusztai László i. m. 1978, 128. sz., kép p. 96.

²⁰ Widerra, Rosemarie: *Berliner Eisenguss*, é. n., 4. kép.

talaira ezeket a művészi kisplasztikákat. Mindenképpen kívánatos lenne, hogy az összes leírt típus bekerüljön valamelyik múzeumunkba, de ezt a ritkább darabok esetében csak remélhetjük.

(A Bányászattörténeti Közlemények 2019. évi 1-2. számának színes borítólapján a rudabányai Bányászattörténeti Múzeumban őrzött, csillére támaszkodó bányászszobrocska szerepel. A folyóiratot kézbe véve, illetve az Elektronikus Periodika Archívumban látva, többen érdeklődtek a szép műtárgy iránt. Ezért felkértük dr. Szemán Attilát, a Soproni Múzeum Központi Bányászati Múzeum főmuzeológusát, a téma szakértőjét, hogy foglalja össze a szóban forgó öntöttvas kisplasztikával kapcsolatos ismereteket. Így készült el a fenti tanulmány. A gyors és alapos munkáért ezúton is köszönetet mondunk. – A szerkesztő.)

K é p e k

1. kép. Csillére támaszkodó bányász, oldalnézet.

2. kép. Csillére támaszkodó bányász, előlről.

3. kép. Csillére támaszkodó bányász, egyenes küllős csillekerekkel.

4. kép. A bányász figura önálló talapzaton. – 5. kép. Freiberger Blende.

6. kép. Csillések. Heuchler litográfiájának részlete.

7. kép. Csille ürítése. Heuchler litográfiájának részlete.

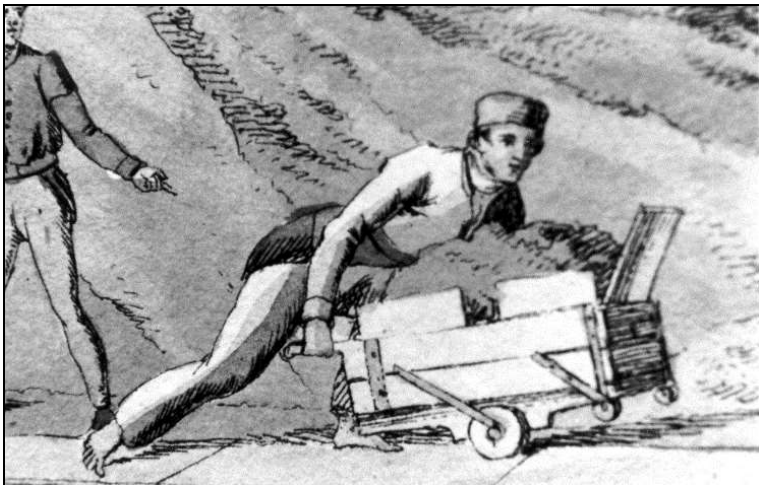
8. kép. Csillére támaszkodó bányász. Heuchler litográfiájának részlete.

9. kép. A rescabányai szobor elő- és hátoldala.

10. kép. Heuchler címlapképe a pipázó csilléssel.

11. kép. Klasszikus magyar csille. Bikkessy litográfiájának részlete.

12. kép. Magyar csillét toló freiberger csillés Heuchler litográfiáján.

13. kép. A Heuchler tervei alapján készült német szobor fényképe Treptowitzól.

14. kép. Csillére támaszkodó bányász, kissé alulról.